



Universiteit
Leiden

The Netherlands

Tuan baik hati (De man met het goede hart) Frans Goedharts Terug uit Djokja (1946) en de omslag in het denken over het Indonesische nationalisme

Veer, C.B. van 't

Citation

Veer, C. B. van 't. (2023). Tuan baik hati (De man met het goede hart): Frans Goedharts Terug uit Djokja (1946) en de omslag in het denken over het Indonesische nationalisme. *Indische Letteren*, 2023(4), 263-278. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3716499>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licensed under Article 25fa Copyright Act/Law \(Amendment Taverne\)](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3716499>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Tuan baik hati (De man met het goede hart)

Frans Goedharts *Terug uit Djokja* (1946) en de omslag in het denken over het Indonesische nationalisme

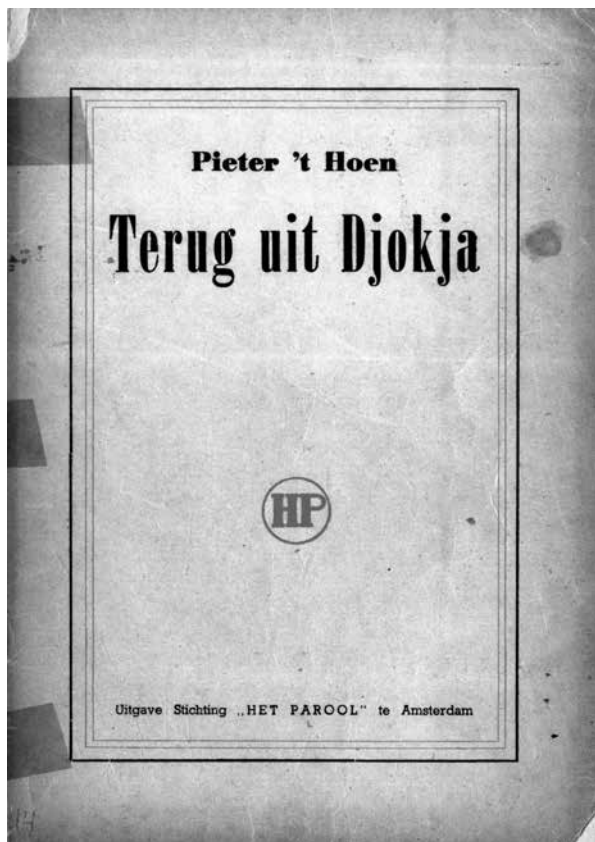
COEN VAN 'T VEER

De eerste Nederlandse journalist die een bezoek bracht aan de Republikeinse hoofdstad Yogyakarta, was Frans Goedhart (1904-1990). Hij was speciaal door Sutan Sjahrir, de minister-president van de Republiek Indonesia, uitgenodigd om een bezoek aan Republikeins gebied te brengen. In gezelschap van twee andere journalisten reisde hij in een speciale trein door oorlogsgebied naar Yogyakarta, de toenmalige hoofdstad van de Republiek Indonesia. Nadat hij daar de viering van het eenjarige jubileum van de onafhankelijkheidsverklaring had bijgewoond en ontvangen was in het paleis van Sukarno en in dat van de sultan, vervolgde Goedhart zijn treinreis naar Madiun, Malang, en Probolinggo¹. Op 5 september 1946 vloog hij weer terug naar Nederland. Een maand later voltooide hij zijn reisverslag, *Terug uit Djokja*, dat hij uitbracht onder zijn pseudoniem, Pieter 't Hoen.²

Terug uit Djokja is in meerdere opzichten een bijzondere tekst. Frans Goedhart neemt het in zijn boek op voor de zaak van de Indonesische nationalisten. Dwars tegen het dominante Nederlandse narratief over de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog in, gaat hij actief op zoek naar een tegenperspectief, naar de andere kant van het verhaal. Hij doet dat – opmerkelijk genoeg voor die tijd! – in proza waarin koloniale stereotypen en raciale vooroordelen vrijwel afwezig zijn.

In *Over de grens*, het boek uit 2022 waarin de conclusies van het onderzoeksprogramma Onafhankelijkheid, dekolonisatie, geweld en oorlog in Indonesië, 1945-1950 (ODGOI) werden gepubliceerd, stellen Remco Raben en Peter Romijn dat de meeste Nederlanders last hadden van 'koloniale dissociatie'. Zij zien de oorlog in Indonesië tussen 1945 en 1949 als een botsing van wereldbeelden met dramatische humanitaire gevolgen:

Er gaapte een diepe kloof tussen de opvattingen van de Indonesische en Nederlandse leiders over het recht van de Indonesiërs om onmiddellijk en ongeconditioneerd het eigen lot te bepalen en de wens van de Nederlanders om de stappen naar losmaking te blijven beheersen en, niet in de laatste plaats, de eigen belangen veilig te stellen. Aan de basis van het geweld stonden fundamenteel uiteenlopende noties van recht en onrecht, van zeggenschap en moreel gezag. Het ging om het Indonesisch recht vrij te zijn versus het koloniale recht als overheerser te bepalen hoe de politieke toekomst van het land eruit moest zien; om de zeggenschap over het lot van een gekoloniseerde



Terug uit Djokja door Pieter 't Hoen/Frans Goedhart.

bevolking en het morele gezag zich vrij te verklaren van een onderdrukkend systeem. Nederland en de Republiek spraken al strijdend verschillende talen.³

Volgens Raben en Romijn was de scheiding tussen het 'metropole' en 'koloniale' domein, gebaseerd op racistische en culturalistische noties, al sinds de vroege Europese veroveringen zichtbaar. Het Nederlandse onvermogen om zich in de geestesgesteldheid van de Indonesiërs te verdiepen en daar een gelijkwaardige en rechtmatige waarde aan toe te kennen, heeft volgens hen een morele en een geografische kant. De gebeurtenissen vonden buiten de eigen morele orde plaats door de gedachte dat buiten Europa zaken wezenlijk 'anders' waren. Daarnaast was de afstand tussen Nederland en de Nederlanders enerzijds, en Indonesië en de Indonesiërs anderzijds ook letterlijk groot. Wat zich in Indonesië vlak na de Tweede Wereldoorlog afspeelde, was moeilijk te doorgronden en wekte weinig empathie.⁴

Er waren ook maar heel weinig Nederlanders die zelf poolshoogte gingen nemen in het gebied dat onder controle stond van de Indonesische Republiek. Paul Doolan merkt in *Collective Memory and the Dutch East Indies. Unremembering Decolonization* op dat Nederlandse journalisten en fotografen zelden zelf de oorlogsgebieden bezochten, maar vooral in Batavia/Jakarta bleven en zodoende afhankelijk waren van perscommuniqués van de Dienst voor Legercontacten (DLC). Frans Goedhart vormt hierop een opvallende uitzondering.⁵ Hij wilde met eigen ogen zien wat er gebeurde buiten Jakarta.⁶ Daartoe ondernam hij niet alleen reizen naar Bali en andere eilanden, maar trok hij ook naar het epicentrum van de Revolusi om met eigen ogen te zien hoe de Indonesische regering in Yogyakarta de zaken had geregeld. Goedhart wilde met *Terug uit Djokja* begrip opbrengen voor het Indonesische perspectief van Sukarno, Hatta en in het bijzonder dat van Sjahrir. In dit artikel wordt aandacht gevraagd voor dit bijzondere boek van iemand die achteraf een roepende in de woestijn bleek te zijn.

Pieter 't Hoen/Frans Goedhart

Frans Goedhart werd op 25 januari 1904 geboren in Amsterdam. Zijn vader overleed toen hij zes jaar oud was. Zijn moeder kon niet voor hem en zijn broer zorgen, waardoor beide jongens hun jeugd in diverse weeshuizen doorbrachten. Frans Goedhart was op school een ambitieuze en intelligente leerling. Hij bleek ook over schrijftalent te beschikken. In 1922 begon hij te werken als journalist. Hij was even lid van de Communistische Partij Holland, maar kritiek op de partij en op het dictatoriale karakter van de Sovjet-Unie leidde in 1934 tot zijn roeyement.⁷

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was Goedhart onder de schuilnaam Pieter 't Hoen actief als verzetsstrijder en richtte hij de illegale verzetskrant *Het Parool* op. In januari 1942 werd Goedhart op het strand van Scheveningen gearresteerd bij een poging naar Engeland te vluchten. Hij kreeg de doodstraf, maar slaagde erin op 2 augustus 1943 te ontsnappen tijdens een transport uit het kamp Vught. Vervolgens zette hij zijn verzetswerk voort. Na de oorlog bleef Goedhart nog tien jaar als redacteur aan *Het Parool* verbonden.⁸

Direct na de bevrijding van Nederland werd Goedhart achtereenvolgens lid van de Nationale Adviescommissie en het Noodparlement. Hij was een overtuigde sociaaldemocraat, die de naoorlogse situatie zag als een kans voor vernieuwing van de Nederlandse samenleving, maar botste tot zijn teleurstelling op krachten die restauratie van de oude politieke verhoudingen nastreefden. In maart 1946 werd Goedhart lid van het dagelijks bestuur van de pas opgerichte PvdA. Bij de verkiezingen van mei 1946 werd hij net niet gekozen tot Kamerlid.⁹

Goedhart had al voor de Tweede Wereldoorlog kritiek gehad op het bestuur van Nederlands-Indië. Tijdens de oorlog verkondigde hij nog dat Indonesië en Nederland er beide belang bij hadden om staatkundige, economische en culturele banden te behou-

den, al moest Indonesië op termijn wel zelfbestuur krijgen. Onder invloed van de linkse politicus en publicist Jacques de Kadt (1897-1988) nam Goedhart steeds meer een ander standpunt in, namelijk dat de Nederlandse staat de stichting van een onafhankelijk en democratisch Indonesië zou moeten bevorderen.¹⁰ In het Noodparlement verkondigde hij De Kads opvattingen dat de Indonesiërs niet zo anti-Nederlands waren als werd beweerd en dat de Republiek Indonesia geen Japanse creatie was, en dat de toestand op Java minder erg was dan de Nederlandse pers voorgaf.¹¹

Dat stelde hem in de gelegenheid om op 15 juni 1946 als journalist van *Het Parool* naar Jakarta te vliegen. Hij wilde met de vertegenwoordigers van alle belangengroeperingen gaan praten, maar vooral wilde hij naar Yogyakarta, waar zich sinds januari 1946 de Republikeinse regering had gevestigd omdat het in Jakarta te gevaarlijk werd. Goedhart wilde proberen de Nederlandse publieke opinie over de nationalistenvrijheid in Jakarta te stellen. In Jakarta had hij vooral contact met progressieve Nederlanders die voor de onafhankelijkheid van Indonesië waren. Onder hen bevonden zich de schrijfster Beb Vuyk, de socioloog Wim Wertheim, en P.J. Koets, chef van het kabinet Van Mook. Ook ontmoette hij op 24 juni Sutan Sjahrir, de minister-president van de Republiek, van wie hij zeer onder de indruk was. Van Sjahrir kreeg Goedhart toestemming om het Republikeinse grondgebied te bezoeken. In juli 1946 woonde hij de conferentie in Malino bij, waarop H.J. van Mook een toekomstige Indonesische federatie bepleitte. Vervolgens vertrok Goedhart naar Bali, waar hij onder gebrekkige omstandigheden moest verblijven en door een NEFIS-informant in de gaten werd gehouden.¹² Goedhart verdedigde vervolgens de guerrillastrijd op Bali in een artikel in *Het Parool* van 12 augustus 1946. Terug in Jakarta hield hij voor de progressieve groep Nederlanders een toespraak over Malino. Steeds vaker raakte hij in conflict met de conservatieven, ook over de wrede daden die waren begaan door Nederlandse militairen.¹³

Op 13 augustus 1946 vertrok Goedhart in gezelschap van de Agence France Presse-journalist Dolf Verspoor en de Engelse verslaggeefster Barbara Wellington-Jones met een speciale trein naar de residentie van de Republiek Indonesia, Yogyakarta. Verspoor en hij waren de eerste Nederlandse journalisten die Yogyakarta bezochten. Ook daar hield Goedhart een lezing, waarin hij onder meer de Indonesische jongeren bedankte die tijdens de Duitse bezetting hadden deelgenomen aan het verzet in Nederland. Op 28 augustus keerde hij terug naar Jakarta, waar hij een persconferentie gaf. In september ging Goedhart terug naar Nederland en in oktober 1946 had hij *Terug uit Djokja* klaar. De tekst was gebaseerd op de negen artikelen die in *Het Parool* waren verschenen. In januari 1947 werd het onder zijn schrijversnaam Pieter 't Hoen gepubliceerd.¹⁴ De pers besteedde nauwelijks aandacht aan het boek.¹⁵

In *Terug uit Djokja* betoogt Goedhart dat de leiders van de Republiek Indonesia prima in staat waren om zelf de nieuwe natie te besturen. Hij vond in de Republiek de revolutionaire inspiratie waarvan hij gehoopt had dat deze ook in het naoorlogse Nederland tot een vernieuwde samenleving zou leiden. P.J. Koets, de chef van het kabinet Van Mook,

D.U. Stikker en Frans Goedhart
bij het vertrek naar Indonesië in
1946. Foto uit De Keizer 2012.



die Yogyakarta bezocht in september 1946, zei op de persconferentie in Jakarta dat hij het in grote lijnen eens was met Goedharts bevindingen, al had deze de situatie in de binnenlanden iets te ‘rozig’ voorgesteld. Ook Indonesiërs prezen Goedhart om de goodwill die hij had gekweekt voor hun zaak. De Nederlandse reacties op Terug uit Djokja stelden Goedhart echter hevig teleur. Sinds de publicatie ontving hij vooral brieven met verdachtmakingen, scheldpartijen en dreigementen. Volgens hem wilde men maar niet geloven dat het in de Republiek geen chaos was en dat de Indonesiërs het land prima zelf konden leiden.¹⁶

Goedhart zou zich met de Indonesische zaak blijven bemoeien. Inmiddels was hij ook Kamerlid geworden. In juli 1947 bracht hij een tweede bezoek aan Indonesië, om als speciale adviseur van het PvdA-bestuur een oorlog te voorkomen. Toen tijdens zijn aanwezigheid de eerste koloniale oorlog op 20 juli begon, die in Nederland lange tijd eufemistisch ‘de eerste politionele actie’ werd genoemd, keerde Goedhart teleurgesteld terug naar Nederland. Ook de tweede koloniale oorlog (‘de tweede politionele actie’) probeerde hij te voorkomen. Goedhart vond dat de Indonesiërs een rechtvaardige oorlog vochten, vergelijkbaar met die van het Nederlandse verzet tegen de Duitse bezetters. Na het aftreden van Sjahrir, op wie hij zijn hoop had gevestigd, bleef hij loyaal in zijn steun aan de Indonesische Republiek. Al in 1946 had hij vragen gesteld over het excessieve optreden van Nederlandse militairen. In 1949 eiste hij onderzoek naar het buitensporige Nederlandse geweld.¹⁷

De Indonesische nationalisten, bij wie Goedhart dus zeer populair was, noemden hem ‘tuan baik hati’, de man met het goede hart, al had Goedhart ook wel degelijk kritiek op de politiek van de Indonesische nationalisten en hun regering.¹⁸ In 1952 reisde hij

voor een derde keer naar de archipel. Die reis draaide uit op een teleurstelling. Goedhart keerde als een criticus van het nieuwe Indonesische bewind terug. Over zijn derde reis naar Indonesië publiceerde hij in 1953 *Een revolutie op drift*.¹⁹ In 1990 overleed Frans Goedhart in Amsterdam na een lange politieke en maatschappelijke carrière.

Aan de andere kant

Frans Goedhart arriveerde zoals gezegd in de tweede helft van juni 1946 in Indonesië. De periode van extreem geweld uit de eerste fase van de Indonesische revolutie was toen net voorbij, maar deze lag uiteraard nog zeer vers in het geheugen. Yogyakarta was de nieuwe hoofdstad van de Republiek Indonesia, omdat het in Jakarta te vanwege de toegenomen aanwezigheid van Nederlanders gevaarlijk was geworden voor de nationalistenvrij. In de stad van de sultan Hamengkubuwono IX was het veiliger voor de Republikeinse regering. Slecht Sjahrir was met een handjevol medewerkers in Jakarta gebleven.

Inmiddels had de Republiek zich op vele terreinen georganiseerd. Zo waren veel losse milities die in de eerste fase van de Indonesische revolutie waren overgegaan tot extreem geweld, ondergebracht in het TRI (Tentara Republik Indonesia, het leger van de Republiek Indonesië).²⁰

Als Goedhart onder het pseudoniem Pieter 't Hoen aan het begin van *Terug uit Djokja* vertelt aan enkele Nederlandse oudgasten met wie hij in Jakarta op een terras aan tafel zit, dat hij binnenkort naar Djokja gaat, wordt hij door hen dan ook voor gek verklaard:

Wij zijn nu ongeveer een jaar lang in strijd op leven en dood met de rebellen gewikkeld, zoodat we zoo langzamerhand wel weten wat er bij de heeren te koop is. In hun zoogenaamde Republiek is het een groote chaos. Er wordt gemoord, geplunderd en gebrandschat. Al onze fabrieken hebben ze vernield en platgebrand. De verstandige inlanders, die met de extremisten niets te maken willen hebben, durven hun mond niet open te doen, omdat ze anders dood geslagen zouden worden. Bovendien heerscht er hongersnood. De eenvoudige desabevolking wordt dagelijks tegen de blanken opgehitst. Een Hollander, die zich op het gebied van deze negerrepubliek [sic!] waagt, wordt getjingtjand.²¹

't Hoen bedenkt dat de andere tafelenoten weliswaar veel meer van het land en volk afweten dan hij omdat ze er al tientallen jaren wonen, maar dat ze in dit opzicht toch het slachtoffer zijn van 'waanvoorstellingen, van een onbetrouwbare propaganda, die niet alleen Jakarta, maar geheel Nederland heeft proberen te vergiftigen'. Zijn tafelenoten baseren zich op verhalen uit de tweede hand, die afkomstig zijn uit gebieden aan de demarcatielijn, waar hevig gevochten wordt. Met Indonesische intellectuelen zijn de anderen uit het gezelschap nog nooit in contact geweest. 't Hoen is dat wel en hij heeft hen leren kennen als verstandige, redelijke en fatsoenlijke mensen. Hij snapt dat hij dit aan de anderen niet duidelijk kan maken omdat deze de vooroorlogse koloniale maatschappij – het oude normaal – veel te goed hebben gekend. Zij weten ook wel dat de oude

situatie niet ongewijzigd kan terugkeren, maar ‘de wijzigingen moeten zich beperken tot een minimum dat aanvaardbaar is voor de Nederlandse gemeenschap in Indië.’²²

’t Hoen laat daarmee zien hoe de meeste Nederlanders over de situatie in de archipel denken. Het Nederlandse beeld van de Republiek is zeer negatief. ‘De kwaadaardige voorstelling van zaken, die men over de Republiek verspreid heeft, laat ons een lachspiegelbeeld van de werkelijkheid zien en in Jakarta houdt men deze caricatuur voor de realiteit.’²³ Deze propaganda, die door de meeste Nederlanders voor waar wordt aangenomen, kan hij slechts ontzenuwen door naar Republikeins grondgebied te reizen en zijn eigen observaties daartegenover te stellen. Hij gaat actief op zoek naar het perspectief van de Indonesiërs. De ‘koloniale dissociatie’ die veel Nederlanders hebben, probeert hij daarmee te verhelpen. De vorm die ’t Hoen kiest voor *Terug uit Djokja*, is net als in *Hoe ik Indië terugvond* een mengvorm van reisliteratuur, oorlogscorrespondentie en een ooggetuigenverslag.

In een klein gezelschap reist Pieter ’t Hoen met een speciale trein van Jakarta naar Yogya. Al tijdens de treinreis wordt duidelijk op welke twee retorische pijlers zijn betoog rust, namelijk op persoonlijke observaties en op gesprekken met Republikeinen. Uit beide blijkt steeds hoe gedreven, trots en idealistisch de Republikeinen zijn. Tegelijkertijd zijn zij ook realistisch: er is nog een hoop werk te verrichten om van de Republiek Indonesia een succesvolle staat te maken. Het begin is er echter, en met hulp van de Nederlanders gaat het zeker lukken. In de gesprekken laat ’t Hoen Indonesiërs aan het woord over kwesties die bij het Nederlandse publiek moeilijk liggen. Indonesische analyses spreekt hij zelden tegen. Nu eens stemt hij stilzwijgend in met hun kant van het verhaal, dan weer bevestigt hij de logica en de vanzelfsprekendheid van het Republikeinse narratief.

In *Terug uit Djokja* benadrukt ’t Hoen voortdurend hoe goedwillend en redelijk de Republikeinen zijn. Zo geeft Darpo, de actieve en energieke begeleider vanwege het Departement van Voorlichting, tijdens de treinreis al toe dat de anti-Nederlandse propaganda gechargeerd is. Het is volgens hem propaganda uit de begintijd van de Republiek, gericht op eenvoudige mensen. De leiders van de Republiek denken volgens Darpo gelukkig niet zo zwart-wit. Daarnaast wijst Darpo erop dat deze kwestie twee kanten heeft. In Nederland schildert men de Republiek ook steeds ongunstig af:

Tracht men niet voortdurend de voorstelling te wekken, dat de Republiek een groote chaos is, dat er hongersnood en terreur heerschen, dat haar leiders fascisten en collaborateurs zijn en trekpoppen van het Japansche fascisme? Stelt de Hollandsche propaganda het doen en laten van de Republikeinsche regeering niet stelselmatig in een valsch licht? [...] Meet men de wreedheden, die roovers en andere misdadigers af en toe begaan, niet breed uit en tracht men de gedachte niet ingang te doen vinden, dat dit daden van de geregelde troepen van de Republiek zijn?²⁴

Een rooms-katholieke *pemuda* (radicale nationalistische jongere) geeft aan dat de Indonesiërs niet de Nederlanders haten, maar slechts hun koloniale systeem: ‘Het liefst zouden wij vriendschappelijk met hen samenwerken. Maar als zij soldaten op ons afsturen, dan is samenwerken onmogelijk.’²⁵ ’t Hoen spreekt deze geluiden niet tegen.

In Yogyakarta treft hij een stad die het eenjarige bestaan van de Republiek viert. De stad is schoon en het leven verloopt er ordelijk. De straten zijn verlicht en op drukke knooppunten staat een verkeersagent in uniform het verkeer te regelen. Er zijn voldoende levensmiddelen te verkrijgen, zelfs voor lagere prijzen dan in Jakarta. Indonesiërs en Chinezen leven er gemoedelijk naast elkaar. De inwoners zijn trots op de Republiek en op wat deze in korte tijd in Yogya tot stand heeft gebracht.²⁶ Aanvankelijk wordt 't Hoen nog begeleid door twee gewapende lijfwachten, maar later maakt hij zonder enig gevaar te lopen zelfstandig wandelingen door de stad. Als hij na een van zijn inkopen zijn portefeuille iets te achteloos in zijn achterzak heeft gestoken, komt een oude koopvrouw naar hem toe om hem daarop attent te maken: 'De een of andere brutale zakkenroller mocht de reputatie van de Republiek eens in opspraak brengen!'²⁷

In de stad zijn er tentoonstellingen over de ontwikkeling van de luchtvaart, de industrie en de schilderkunst. 't Hoens Indonesische begeleider wijst erop dat er al 150 vliegtuigen zijn opgeleid. Dat zou onder de Nederlanders niet zijn gebeurd. De gids is erop de industrietentoonstelling zichtbaar trots op dat er geen Europeaan te pas komt aan alle prima producten die er worden gemaakt. De schilderijenexpositie vindt 't Hoen het meest bijzonder. De werken van de kunstenaars die geen Europese opleiding hebben genoten, interesseren hem het meest. Vooral de werken van de getalenteerde schilder Affandi intrigeren hem. De expositie vormt voor hem een metafoor: 'Deze tentoonstelling lijkt me typeerend voor het geestelijk klimaat van het Republikeinsche leven. Ze is uitbundig, hartstochtelijk, geestdriftig en dynamisch. Tegelijk geeft ze de zwakheden van het Republikeinsche leven bloot: een duidelijk gebrek aan techniek en discipline.'²⁸ Voor het eerst in Terug uit Djokja lijkt 't Hoen daarmee iets van kritiek te geven op de jonge Republiek. Uit het vervolg van de tekst blijkt echter dat het hier slechts een verbeterpunt betreft, dat alleen maar een kans biedt voor de Nederlanders om samen te werken met de Indonesiërs en zo de Republiek Indonesia te helpen zich te ontwikkelen.²⁹

Op 17 augustus, de dag waarop de proclamatie van het jaar daarvoor wordt gevierd, woont 't Hoen de feestrede van Sukarno bij. Hatta, Sjarifudin en Sjahrir staan naast de president, 'onmisbare figuren in de leiding van de Republiek, maar Sukarno is het symbool van de nationale eenheid, dat men niet kan aantasten, zonder het bestaan van de Republiek zelve op het spel te zetten.'³⁰ De toegejuichte Sukarno spreekt over democratie, volksovereïniteit, het bestrijden van anarchie en het verlangen om met andere volken in vrede te leven, waarna een aubade en een parade volgen. 't Hoen realiseert zich dat hij zich bevindt in 'het hartje der Republiek der extremisten en terroristen, ongewapend en zonder geleide!'³¹

's Middags wordt 't Hoen in de kraton ontvangen door de broer van de sultan. Hij krijgt een rondleiding door het paleis. De broer van de sultan verzekert hem:

Aan de sociale revolutie, die alles op z'n kop zet en gepaard gaat met groote moordpartijen, zouden wij zeker niet meewerken. Maar daarvan is hier geen sprake. De regering wil van Indonesië een

modernen staat maken, zij wil het analphabetisme uitroeien, fabrieken bouwen en het welvaartsniveau omhoog brengen. Mijn broer [generaal in het leger en ambtsdrager CV] is het daar volkomen mee eens! Wij zijn toch ook moderne mensen! Mijn broer en ik hebben in Leiden gestudeerd en wij kennen Europa. Wij waren reeds lang tot de slotsom gekomen, dat ons land grondig gemoderniseerd moest worden. In dat opzicht bestaat er niet het minste verschil van meening tussen den sultan en de Republiek. Hoe zouden wij ooit een modernen staat kunnen vormen, als wij niet onze nationale zelfstandigheid zouden weten te verwerven?³²

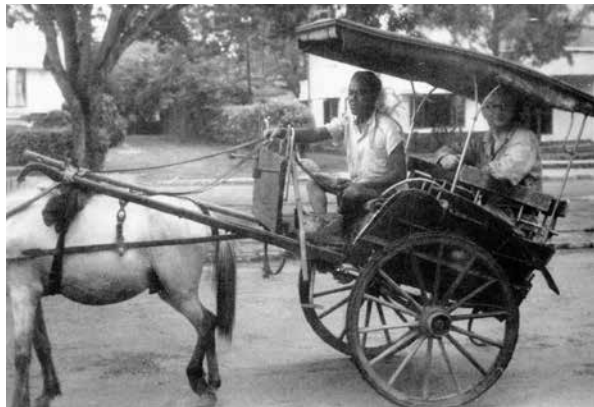
's Avonds is 't Hoen samen met zeshonderd genodigden gast op het feest in het presidentieel paleis. Aan het einde van de bijeenkomst spreekt een *pemuda* die vers van het front is gekomen, de elite van de Republiek toe. Hij zegt dat er alle reden is tot feest, maar dat zij die aan het front vechten en hun leven geven voor de Republiek, niet mogen worden vergeten. Zij kunnen het alleen volhouden als het hele land achter hen staat.

Na afloop van het feest vertrekken de Europese reisgenoten van 't Hoen weer naar Jakarta. Hijzelf wil echter graag wat meer van de Republiek zien.³³ In het vervolg van *Terug uit Djokja* toont 't Hoen de Republiek Indonesia steeds weer als een moderne staat waarin Indonesiërs, Indo-Europeanen, Arabieren en Chinezen in vrede met elkaar kunnen samenleven.³⁴ De Republiek wordt gedragen door de hele bevolking.³⁵

Dat blijkt ook uit een andere ontmoeting, in Malang. In zijn hotel aldaar wordt 't Hoen opgezocht door een oude gepensioneerde Indonesische leraar die in Leiden heeft gestudeerd. Hij houdt van Nederland en stelt veel vragen over Nederland en de bezetting. Inmiddels is hij directeur van de HBS geworden omdat er in de Republiek behoefte is aan intellectuele kracht. Aanvankelijk stond de oudere Indonesiër sceptisch tegenover de Republiek, maar het hachelijke experiment dat op 17 augustus begon, is volgens hem in



Goedhart schenkt Sukarno enkele boeken, 6 juli 1947. Foto uit De Keizer 2012.



Goedhart in een rijtuigje met koetsier, Jakarta 1947. Foto uit De Keizer 2012.

principe gelukt. De leiders hebben blijk gegeven van leiderskwaliteiten, doortastendheid en verantwoordelijkheidsgevoel. Militair, staatkundig en organisatorisch is alles hem flink meegevallen.³⁶ 't Hoen schrijft vervolgens over de *ethos* van zijn gesprekspartner:

Zijn woorden bewezen duidelijk, dat hij een gematigd man was, maar dat hij niettemin zonder reserve aan den strijd om de nationale vrijheid meedeed. Zijn opvattingen waren kennelijk representatief voor een groot deel van het Republikeinse intellect en voor de opgroeiende jeugd, waarop hij door zijn functie een grooten invloed moest oefenen.³⁷

De oude Indonesiër is ook duidelijk waar het de Nederlanders aangaat. Er moet een goed geformuleerd en langdurig bondgenootschap tussen Nederland en de Republiek gesloten worden. De Indonesiërs hebben de Nederlanders hard nodig en kunnen hun hulp goed gebruiken om de ambities van de Republiek te verwezenlijken:

We zullen straks eigenlijk veel meer Hollanders kunnen gebruiken, dan hier vroeger ooit geweest zijn. Ze zullen natuurlijk in een andere positie komen dan vroeger. Toen was de Hollander hier eigenlijk de onbeperkte heerser. Dat is voor goed voorbij. Maar als medewerker, als adviseur en als vriend willen wij hem graag hier hebben. Men schijnt van dit alles in Holland niet veel te begrijpen en uit een paar Hollandsche kranten, die ik onlangs toevallig in handen kreeg, heb ik zelfs den indruk gekregen, dat men in Holland denkt, dat wij de blanken haten en in het bijzonder vijandig tegenover den Hollander staan. Maar daar is geen woord van aan!³⁸

Steeds weer wordt in *Terug uit Djokja* benadrukt dat de banden tussen Nederland en Indonesië zijn blijven bestaan, maar dat de verhoudingen tussen de landen zijn gewijzigd.

Geweld als middel, onafhankelijkheid als doel

Een belangrijke kwestie voor 't Hoen is het extreme ongecontroleerde geweld uit de periode van augustus 1945 tot en met maart 1946, de tijdsspanne die de Nederlandse geschiedenis is ingegaan als de *Bersiap*-periode. In *Terug uit Djokja* brengt 't Hoen dit geweld voor het eerst op subtiële wijze ter sprake als hij leden van de strijdgroep K.R.I.S. (Kebaktian Rakyat Indonesia Sulawesi) in een koffiehuis tegenkomt. Hij beschrijft een van hen als een langharige jongeman van een jaar of twintig, met een groot pistool in zijn holster, als een zelfbewust en gelukkig mens die met zijn overwinnaarsblik de gehele omgeving trotseert. De jongeman doet hem denken aan figuren uit een cowboyfilm van Tom Mix of een toneelvoorstelling van Cyrano de Bergerac of aan de leden van de B.S. (Binnenlandse Strijdkrachten) van net na de bevrijding in Nederland. Deze *hidalgo's* gedragen zich soms een beetje mal en zelfs als een Don Quichote, maar kunnen uitstekend vechten, volgens Darpo. Ze zijn af en toe wat erg uitbundig, maar een Indonesische ambtenaar geeft aan dat dit drie maanden geleden nog veel erger was:

Toen hielden ze op straat schietoefeningen en als ze bij je op het ministerie binnenkwamen, dan trokken ze hun revolver en losten een schot in de lucht om zichzelf aan te kondigen! We hebben hen den laatsten tijd al veel meer goede manieren bij kunnen brengen. Over een half jaartje worden ze wel min of meer normaal!³⁹

De *pemuda's* zijn kennelijk net zo triggerhappy als de Nederlanders in Fabricius' *Hoe ik Indië terugvond*. De boodschap is dat het Indonesische geweld voortkomt uit jeugdige bravoure van de *pemuda's*, maar dat de Republiek hen zal normaliseren.

In het koffiehuis hangen ook enkele affiches uit de begintijd van de Republiek. 'Het zijn bloedige voorstellingen, die de revolutionaire jeugd verheerlijken, omdat zij haar leven offert voor de nationale zaak. Enkele platen geven uiting aan den haat, die de bevolking voor den Japanner koestert.'⁴⁰ De zelfopoffering van de jeugd voor de goede zaak wordt daarmee als motief voor het geweld opgevoerd. Tegelijkertijd wordt in de zin daarop aangegeven dat de Indonesische bevolking de Japanners pas echt haat.

Toch laat 't Hoen het niet bij het kort aanstippen van het Indonesische geweld tijdens de beginperiode van de onafhankelijkheidsstrijd. In Malang komt hij op het onderwerp terug als hij van de oude Indonesische leraar verneemt hoezeer de Indonesische bevolking heeft geleden onder de Japanse bezetting. Volgens de oude leraar waren de Indonesiërs onder de Nederlanders beter af, maar ze hebben genoeg van alle overheersers, 'van de goede zoowel als de slechte'.⁴¹ Het is hun goed recht de leiding over het land in eigen hand te nemen. 't Hoen vindt de gedachtegang volkomen logisch en vanzelfsprekend. Ook Nederland had ooit tegen de Spaanse overheersing, die veel weg had van een kolonisatie, de onafhankelijkheid bevochten. Dat Indonesiërs nu van de gelegenheid gebruik hadden gemaakt, is volgens 't Hoen als voormalig strijder tegen de Duitse bezetting volkomen begrijpelijk. Hij vindt het wel triest dat dit met zoveel gruwelen gepaard is gegaan:

Ik dacht aan de vrouwen en kinderen die in Soerabaja en Ambarawa in koelen bloede vermoord waren en aan de lijken, die nog geen jaar geleden dagelijks, vastgespijkerd op planken, door het Priok-kanaal in Batavia gedreven hadden. Maar waren de beeldenstormen en de vele andere verwoestingen en wreedheden, waarmee de geboorte van onze eigen natie gepaard was gegaan, niet van hetzelfde allooi geweest? Als nationale harstochten losbarsten en niet terstond in een normale en rustige bedding gebracht kunnen worden, schijnen wreedheden en misdaden onvermijdelijk verschijnselen te zijn, die de groote staatkundige gebeurtenissen begeleiden.⁴²

Naar deze opmerking van 't Hoen kan op diverse manieren worden gekeken. Het is de vraag of dit soort gruwelijkheden wel met elkaar vergeleken kunnen worden. Bovendien ontslaat zo'n vergelijking de geweldplegers nog niet van hun eigen verantwoordelijkheid voor het begane geweld. Ook de opmerking dat grote staatkundige gebeurtenissen kennelijk onvermijdelijk gepaard gaan met wreedheden en misdaden, is vergeoeljkend. In ieder geval heeft de Indonesische regering als maatregel de milities laten opgaan in het TRI om dit soort uitpattingen van extreem geweld te voorkomen.⁴³

Een Indonesische kolonel bestrijdt vervolgens ten overstaan van 't Hoen nog dat de Indonesische bevolking het Nederlandse leger verwelkomt als bringers van rust en orde:

Voor de non-combattanten, die in het gevechtsgebied wonen, is de oorlog een afschuwelijke nachtmerrie. Dat zult U trouwens in Europa ook wel gemerkt hebben. De burgerbevolking is vanzelfsprekend opgelucht en verheugd, wanneer het tumult ophoudt, men weer uit zijn schuilplaatsen kan komen en voedsel en hulp aangeboden krijgt ter voorziening in den eersten nood. Vooral als de binnenrukkende troepen fatsoenlijke jongens zijn en men de wilde Ambonneezen en de Hollandsche Militaire Politie niet op de burgerbevolking loslaat, dan zijn de desabewoners dolgelukkig, hetgeen zij openhartig laten blijken.⁴⁴

De TRI-kolonel, die zijn opleiding aan de KMA (Koninklijke Militaire Academie) in Breda heeft genoten, geeft daarbij aan dat het een onjuiste gevolgtrekking is dat de bevolking niets liever zou willen dan de terugkeer van het vooroorlogse bewind van de Nederlanders. De vele branden in bezet gebied, in dit geval in Bandung, bewijzen het tegendeel. De kolonel voorspelt een guerrilla waarbij de strijd in vergelijking met die in Atjeh slechts kinderspel zal zijn, als Nederland zal proberen Java opnieuw te bezetten. Dan zal de tactiek van de verschroeide aarde gevolgd worden. Bij het afscheid schudden 't Hoen en de kolonel elkaar de hand in de wetenschap 'dat een bloedbad voorkomen kan en moet worden en dat er meer dan voldoende ruimte open is voor vriendschap tusschen onze volken'.⁴⁵

't Hoen bevindt zich aan het einde van zijn boek op vijftig kilometer van het front in Surabaya, 'waar Nederlanders en Indonesiërs niet op elkaars gezondheid drinken, maar op elkaar schieten.' Maar hij geeft ook aan dat hij van haat tegen Nederland en de Nederlanders niets heeft kunnen bespeuren. De Indonesiërs zijn gastvrij, openhartig en levenslustig. Hij vraagt zich af waarom 'onze jongens met deze jeugd' moeten blijven vechten, hoe lang er nog doden moeten vallen en waarom onze volken niet met elkaar in vrede en in vriendschap kunnen leven:



Goedhart op Schiphol bij zijn terugkeer uit Indonesië in 1946. Foto uit *De Keizer* 2012.

Het is een lange en oude geschiedenis, die van Nederland en Indonesië, waarin verscheidene zwarte bladzijden voorkomen. Aan beide kanten moeten we ons voornemen, deze te vergeten. Er moet een nieuw begin gemaakt worden tusschen blank en bruin in Indonesië. Laten wij daartoe eerst bij onszelf opruiming houden onder onze vooroordeelen. Deze menschen zijn onze minderen niet. In sommig opzicht zijn ze anders dan wij zijn. Dat is geen bezwaar. Aanleiding tot minachting is het allerminst.⁴⁶

De Indonesische revolutie is een nationale, sociale en culturele revolutie die volgens 't Hoen omarmd zou moeten worden door de Nederlanders. Indonesië moet een zelfstandig land worden.

Besluit

De tekst van Pieter 't Hoen geeft een visie op de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog die afwijkt van het perspectief dat in die tijd gebruikelijk was. 't Hoen wil zijn landgenoten bewustmaken van hun 'koloniale dissociatie' en het dominante Nederlandse perspectief op de gebeurtenissen in het eerste jaar na het uitroepen van de Indonesische



Journalist Frans Goedhart keert terug van zijn tweede bezoek aan Indonesië in 1947. Rechts Piet Sanders. Foto Ben van Meerendonk AHE, collectie IISG, Amsterdam.

Republiek bijstellen. Dat doet hij door zelf te gaan kijken hoe de Republikeinse regering functioneert. Tegelijkertijd is hij als voormalig verzetsstrijder in de ban van de revolutionaire bevoegenheid van de Indonesiërs. Bij 't Hoen ligt het gelijk vrijwel volledig aan de kant van de Indonesische Republiek en haar leiders. Goedhart kant zich tegen het oude koloniale denken en benadrukt de positieve kanten van de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd en het functioneren van de Republiek. Hij kan zich goed vinden in de nieuwe post(-)koloniale ideologie van Sukarno, Hatta en Sjahrir en hij lijkt het elan van de Indonesische revolutie vanuit zijn eigen radicaal sociaaldemocratische overtuiging zelfs te idealiseren.

De nationalistische leiders van de Republiek Indonesia hebben de zaken volgens hem goed in de hand. Op Republikeins grondgebied is er rust en orde. Nederlanders en Indonesiërs, die gelijkwaardig zijn, moeten samen gaan werken aan de toekomst van deze nieuwe staat. Raciale vooroordelen zijn vooroorlogse waanideeën, die niet gebruikt kunnen worden als legitimering van koloniaal geweld. 't Hoen gaat overigens wel erg kort door de bocht als hij het extreme geweld van Indonesische zijde uit de eerste fase van de onafhankelijkheidsstrijd vergoelikt door te stellen dat extreem geweld nu eenmaal vaak samengaat met de geboorte van een natie.

Evenzogoed is het een omissie dat het boek *Terug uit Djokja* slechts sporadisch wordt aangehaald in studies over de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog.⁴⁷ Dat is onterecht, want *Terug uit Djokja* geeft een bijzonder en uitzonderlijk perspectief op de situatie in 1946 in Indonesië. 't Hoen roept de Nederlanders op tot het tonen van begrip voor de Indonesische zaak. Daarmee laat Goedhart in zijn boek een vroeg en belangrijk tegengeluid klinken. De tekst van Tuan baik hati, de man met het goed hart, heeft een beter lot verdiend.

Bibliografie

- Adams, Cindy & Sukarno, Sukarno; *an autobiography as told to Cindy Adams*. Indianapolis & Kansas City 1965.
- Doolan, Paul M.M., *Collective Memory and the Dutch East Indies. Unremembering Decolonization*. Amsterdam 2021.
- Fabricsius, Johan, *Hoe ik Indië terugvond*. Den Haag 1947.
- Grevendamme, Ben & J.A. Stevens. *Vrij*. Deventer 1946.
- Hagen, Piet, *Koloniale oorlogen in Indonesië. Vijf eeuwen verzet tegen vreemde overheersing*. Amsterdam 2018.
- Hoen, Pieter 't, *Terug uit Djokja*. Amsterdam [1946].
- Kadt, Jacques de, *De Indonesische tragedie. Het treurspel der gemiste kansen*. Amsterdam 1949.
- Keizer, Madelon de, 'Goedhart, Frans Johannes', in: BWSA 8 (2001), p. 50-57, geraadpleegd via <https://socialhistory.org/bwsa/biografie/goedhart>.
- Keizer, Madelon de, *Frans Goedhart. Journalist en politicus (1904-1990)*. Amsterdam 2012.
- Oostindie Gert, Thijs Brocades Zaalberg, Eveline Buchheim (e.a.), *Over de grens. Nederlands extreem geweld in de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog, 1945-1949*. Amsterdam 2022.
- Poeze, Harry & Henk Schulte Nordholt, *Merdeka. De strijd om de Indonesische onafhankelijkheid en de ongewisse opkomst van de Republiek 1945-1950*. Zutphen 2022.
- Raben, Remco & Peter Romijn. 'Stilte, informatie en misleiding in de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog', in: Gert Oostindie, Thijs Brocades Zaalberg, Eveline Buchheim (e.a.), *Over de grens. Nederlands extreem geweld in de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog, 1945-1949*. Amsterdam 2022, p. 315-353.
- Raben, Remco, 'Postkoloniaal in de lange jaren vijftig. De dekolonisatie in de Nederlandse literaire cultuur', in: *Indische Letteren* 34 (2019), p. 2-37.
- Sprang, Alfred van, *En Soekarno licht..! 's-Gravenhage* 1946.
- Van Reybrouck, David, *Revolusi. Indonesië en het ontstaan van de moderne wereld*. Amsterdam 2020.

Noten

- 1 Na de onafhankelijkheid verordonneerde Sukarno dat zijn naam voortaan met een 'u' moest worden geschreven. 'Sukarno' dus in plaats van 'Soekarno'. Zelf bleef hij als handtekening 'Soekarno' schrijven, omdat hij het moeilijk vond deze na vijftig jaar te veranderen. Zie Adams 1965, p. 27.
- 2 Mijn dank gaat uit naar Kees Snoek. Hij wees mij op het bestaan van *Terug uit Djokja*.
- 3 Raben & Romijn 2002, p. 319.
- 4 Raben & Romijn 2002, p. 319-320.
- 5 Doolan 2021, p. 33-34. Overigens publiceerde Alfred van Sprang over deze periode in Indonesië in 1946 *En Soekarno licht..!* en J.A. Stevens en Ben Grevendamme in datzelfde jaar *Vrij*, een boek met

- teksten gebaseerd op brieven van Grevendamme. Een jaar later verscheen *Hoe ik Indië terugvond* van Johan Fabricius.
- 6 In *Terug uit Djokja* wordt nog vaak 'Batavia' geschreven in plaats van 'Jakarta'.
 - 7 De Keizer 2001.
 - 8 De Keizer 2001.
 - 9 De Keizer 2012, p. 153-168.
 - 10 Zie ook De Kadt 1949.
 - 11 De Keizer 2012, p. 169-171.
 - 12 NEFIS staat voor Netherlands Forces Intelligence Service.
 - 13 De Keizer 2012, p. 168-176.
 - 14 Het boekje krijgt meestal als jaartal van verschijning 1946 mee. Ook in de bibliografie van de biografie van Frans Goedhart staat het jaartal 1946. Daarom is er in dit artikel ook voor gekozen dit jaartal te gebruiken.
 - 15 De Keizer 2012, p. 168-182.
 - 16 De Keizer 2012, p. 176-182.
 - 17 De Keizer 2001.
 - 18 De Keizer 2012, p. 181.
 - 19 De Keizer 2012, p. 289-302 en Raben 2019, p. 23-24.
 - 20 Schulte Nordholt & Poeze 2022, p. 61-64.
 - 21 't Hoen [1946], p. 3-4.
 - 22 't Hoen [1946], p. 6-7.
 - 23 't Hoen [1946], p. 7.
 - 24 't Hoen [1946], p. 19. De nadruk ligt hier op geregelde. Er waren op dat moment nog andere troepen actief. Niet alle strijders en milities waren opgegaan in het TRI/TNI.
 - 25 't Hoen [1946], p. 46-47.
 - 26 't Hoen [1946], p. 23-31.
 - 27 't Hoen [1946], p. 25.
 - 28 't Hoen [1946], p. 32.
 - 29 't Hoen [1946], p. 74-75, 118 en 127-128.
 - 30 't Hoen [1946], p. 33.
 - 31 't Hoen [1946], p. 34.
 - 32 't Hoen [1946], p. 37.
 - 33 't Hoen [1946], p. 41.
 - 34 't Hoen [1946], p. 23-24, 82, 124-126.
 - 35 't Hoen [1946], p. 72.
 - 36 't Hoen [1946], p. 69-72.
 - 37 't Hoen [1946], p. 73.
 - 38 't Hoen [1946], p. 74-75.
 - 39 't Hoen [1946], p. 27.
 - 40 't Hoen [1946], p. 27.
 - 41 't Hoen [1946], p. 76.
 - 42 't Hoen [1946], p. 76.
 - 43 't Hoen [1946], p. 27, 99-105. Zie ook Poeze & Schulte Nordholt 2022, p. 223-224.
 - 44 't Hoen [1946], p. 106-107.
 - 45 't Hoen [1946], p. 105-108, citaat op 108.
 - 46 't Hoen [1946], p. 111-112.
 - 47 Schulte Norholt & Poeze citeren de tekst kort op p. 213-214 van hun boek.

Coen van 't Veer (1968) is als universitair docent verbonden aan het Leiden University Centre for the Arts in Society (LUCAS) en is penningmeester van *Indische Letteren*. In 2020 promoveerde hij op *De kolonie op drift*, een dissertatie over fictie over de reis per mailboot tussen Nederland en Indië (1850-1940). Samen met Gerard Tormorshuizen publiceerde hij in 2018 *Indisch leven in Den Haag (1930-1940), Een groots en meeslepend leven*; Dominique Berretty – *Indisch persmagnaat* en in 2021 *Door de ogen van Dodo Berretty, het leven van een vergeten fotograaf*. Met Rick Honings en Jacqueline Bel is Coen van 't Veer redacteur van de literatuurgeschiedenis *De postkoloniale spiegel. De Nederlands-Indische letteren herlezen* (2021). In 2023 bezorgde hij de heruitgave van H.W. Beijerincks *Het mooiste meisje aan boord* (1894), de enige Nederlandstalige roman waarin een njai een positieve hoofdpersoon is.